

Олександр Чорний

ПРОБЛЕМА УЧАСТІ ДЕРЖАВИ В ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються проблеми організації системи фундаментальних і прикладних політичних досліджень в Україні, які не мають особливої підтримки з боку держави, зокрема, президентської гілки влади. Окремо аналізуються елементи системи політичної освіти в Україні з поглядудіючого законодавства.

Ключові слова: політична освіта, політичні дослідження, політична наука, політичне управління, державне управління

Chornyi O. The problem of the state's participation in the organization of modern political science in Ukraine. *The article deals with the problems of the system of basic and applied political studies in Ukraine, which have no special support from the state, including the presidential branch.*

Elements of political education in Ukraine are separately analysed in terms of current legislation.

Keywords: *political education, political studies, political science, political management, public administration*

Суб'єктами створення наукового продукту у сфері політичних наук, зокрема, у галузі державного управління, в Україні є різні за підпорядкованістю і функціональною спрямованістю інституції – наукові установи і кафедри ВНЗ. Їх функціонування в умовах демократії і вільна конкуренція за науковим продуктом є чинником предметної спеціалізації і попиту з боку суспільства. Тобто об'єктивно та чи інша установа виявляється провідною у розробці певної проблематики та її методологічного забезпечення. Різні форми наукової кооперації і комунікацій (колективні монографії, конференції тощо) сприяють обміну і формуванню загальних підвалин політичної науки в Україні, а розробка категоріально-понятійного апарату, концептуальних підходів, формування наукових шкіл відбуваються в межах цих установ.

Інституціональна інфраструктура організації сучасної української політичної науки може бути представлена таким чином. Вищою державною науковою установою України, яка здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України, є Національна академія наук України. Предметно політичні і суміжні дослідження, зокрема, з різних аспектів державного управління, здійснюються в кількох установах НАН України:

- Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України;
- Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України;
- Інституті соціології НАН України;
- Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України;
- Інститут історії України НАН України.

У системі національних галузевих академій наук виокремлюється Інститут соціальної і політичної психології в структурі Академії педагогічних наук України.

Окремою підсистемою організаційної інституалізації політичної науки в Україні є вищі навчальні заклади державної, приватної і

комунальної форм власності, представлені відповідними кафедрами і науково-педагогічними працівниками. Характерно, що в багатьох закладах кафедри мають поєднану назву політології з однією зі суміжних дисциплін – державним управлінням, соціологією, філософією, соціальними технологіями або комунікаціями тощо.

Зважаючи на специфіку підпорядкування і відповідні особливості функціонування, необхідно виокремити у цій системі Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України (далі за текстом – НІСД) і Національну академію державного управління при Президентові України (далі за текстом – НАДУ). Підпорядкування цих установ Президентові України має важливе значення для з'ясування особливостей їх функціонування, стану наукової дисципліни «державне управління» в країні, системи ідеологічного забезпечення державної діяльності, а у цілому – характеризує державну політику у науковій і освітній сферах. Саме ці питання є предметом цієї статті.

*На офіційному веб-сайті НІСД говориться, що цей заклад «утворений Указом Президента України № 127 від 4 березня 1992 року» [1]. Насправді цим Указом не за назвою, а за змістом (п.1) не стільки утворено, скільки перетворено Інститут стратегічних досліджень **Академії наук України** в Національний інститут стратегічних досліджень, причому забезпечення методичного керівництва відповідно до Указу все ще було покладено на **Академію наук України**. Незрозуміло, куди поділося приміщення попереднього наукового закладу і чи існував він насправді (автору не вдалося знайти згадки про нього у пошукових системах Інтернету), оскільки п.5 Указу Кабінету Міністрів України доручалося «протягом місяця внести пропозиції щодо фінансування, матеріально-технічного та іншого забезпечення Національного інституту стратегічних досліджень, а також вирішити питання про надання йому приміщення» [2].*

Обґрунтовуючи необхідність утворення НІСД, акцентується увага на попиті на його продукцію з боку державних органів, «зважаючи на виняткове значення розробки наукових стратегій розбудови України, своєчасного забезпечення науковими рекомендаціями органів державної влади і управління» [2]. Нібито згадані

вищенаукові інститути Академії наук із цим завданням не впорюються або їх не існує взагалі.

Своїми розпорядженнями Президент України Л. Кравчук піклувався не тільки про Статут НІСД, але й про його організаційну структуру, чисельність, фонд заробітної плати та матеріально-технічне забезпечення [3]. На НІСД покладалося, зокрема, завдання координації досліджень, які здійснюють наукові установи і аналітичні центри державних установ та громадських організацій, тобто закладалася своєрідна форма концепції старшого і молодшого братів у науці.

Водночас, для проведення додаткових наукових досліджень та експертиз проектів (програм), а також досліджень за замовленнями Адміністрації (радників) Президента України створювався резервний фонд у розмірі 10 відсотків від коштів, що виділялися НІСД на науково-дослідні роботи, а на Секретаріат Кабінету Міністрів України покладалося забезпечення НІСД матеріально-технічними засобами, транспортом і зв'язком, а також медичне та санаторно-курортне обслуговування його працівників. І хоча це розпорядження втратило чинність відповідно до Указу Президента України № 943/2000 від 01.08.2000, **традиції президентського патерналізму щодо НІСД були закладені.**

Подальше піклування Президента України про НІСД відображено в затвердженні президентським Указом № 296/93 від 2 серпня 1993 року Статуту і організаційної структури НІСД [4]. Символічно, що Статут НІСД у редакції Указу Президента України від 30 грудня 1994 року № 833/94 підписав ніхто інший як глава Адміністрації Президента **Д. Табачник**[5].

Наступний Президент України, Л. Кучма, не оминув увагою НІСД. Вірогідно, зміна важелів впливу в структурі органів державної влади призвела до появи Указу Президента України № 585/94 від 10 жовтня 1994 року, згідно з яким НІСД «з метою створення більш сприятливих умов для наукових розробок» **підпорядковується Раді національної безпеки при Президентові України** [6]. Наслідком такого підпорядкування стало входження НІСД у **систему органів державної виконавчої влади** (п. 2 Указу) і доручення Кабінету Міністрів України згідно зі

статтю 25 Закону України «Про державну службу» вирішити питання про віднесення посад працівників НІСД до відповідних категорій посад державних службовців (п. 3 Указу). Яким чином орган державної виконавчої влади здійснюватиме наукові розробки «у галузі стратегії геополітичного, соціально-економічного, державно-правового, військово-політичного та духовного розвитку України», Указ не конкретизував.

Чи то Рада нацбезпеки незадовільно здійснювала методичне керівництво науковою діяльністю НІСД, чи то уподобання Президента хитнулись у бік іншої владної структури, але Указом Президента України № 1145/2000 від 19 жовтня 2000 року НІСД підпорядковується **Адміністрації Президента України** і постановлюється абзац третій пункту 4 Статуту НІСД викласти в такій редакції: «Тематичні плани дослідних робіт формуються на основі потреб Адміністрації Президента України і затверджуються Головою Адміністрації Президента України» [7].

Нарешті, Указом Президента України № 1158/2002 від 16 грудня 2002 року «з метою дальшого вдосконалення діяльності Національного інституту стратегічних досліджень, підвищення його ролі в обґрунтуванні основних засад стратегії економічного і соціально-політичного розвитку, внутрішньої та зовнішньої політики держави» НІСД підпорядковано безпосередньо **Президентові України** і визначено **базовою** науково-дослідною установою аналітико-прогнозного супроводження діяльності Президента України [8]. Цього разу нову редакцію Статуту НІСД підписав Глава Адміністрації Президента України **В. Медведчук**. Кабінету Міністрів України визначено передбачати у проектах Державного бюджету України окремим рядком бюджетні призначення на утримання НІСД в обсягах, необхідних для виконання покладених на нього завдань. Але це завдання у частині «окремим рядком» не виконується до цього часу: замість окремого рядка, фінансування НІСД приховане у витратах на наукові дослідження Управління справами Адміністрації Президента (див. табл. 1).

По-перше, в Україні немає «базових» і другорядних науково-дослідних установ. **У п. 4. статті 27 Закону про вищу освіту говориться:** «Вищі навчальні заклади державної, комунальної та приватної форми власності мають рівні права у провадженні освітньої, наукової та інших видів діяльності» [9].

По-друге, «базовість» у традиціях українського державотворення перетворюється в інституалізацію людської нерівності, сегрегації людського (наукового) ресурсу, розподілу до наближених та віддалених від влади працівників, до застосування певних привілеїв щодо наближених до влади.

У первинному варіанті Статуту усі спеціалісти НІСД мали статус державних службовців. Але ще одним Указом Президента № 1408/2003 від 5 грудня 2003 року у п. 26 Статуту внесено зміни: керівні працівники і спеціалісти Інституту поділилися на держслужбовців і просто наукових працівників[10]. Пояснення в тексті Указу дипломатичне: «у зв'язку з розширенням сфери діяльності Національного інституту стратегічних досліджень, покладенням на нього завдань здійснення фундаментальних досліджень процесів суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку, внутрішньої та зовнішньої політики України»[10]. Проте насправді не є зрозумілим, чи був цей крок продиктований необхідністю скорочення кількості держслужбовців у країні, чи формою посилення «вертикалі влади» через встановлення правової нерівності всередині установи за принципом «поділяй і володій».

Президент України П. Порошенко продовжив вдосконалення управління НІСД. Указом Президента України № 633/2014 від 5 серпня 2014 року внесено зміну до Статуту Національного інституту стратегічних досліджень, замінивши слова «директор Інституту» словами «радник Президента України – директор Національного інституту стратегічних досліджень». Тобто для того, щоб очолити Інститут, треба спочатку бути призначеним радником Президента. 26 липня того самого року Президент України Петро Порошенко призначив Володимира Горбуліна своїм радником, а зазначеним Указом увільнив його з цієї посади, призначивши «радником...–директором...» [11]. Годі й говорити, що жоден з директорів академічних інститутів не є радниками Президента, і питання виборів керівника НІСД, на відміну від ректорів ВНЗ, підпорядкованих МОН України, знімається з порядку денного.

23 жовтня 2015 року П. Порошенко «з метою системного аналізу проблемних питань у відносинах з Російською Федерацією, вироблення пропозицій щодо забезпечення національних інтересів України» підписав Указ № 605/2015 «Про Центр досліджень проблем Російської Федерації». Центр був утворений у

складі НІСД «як самостійний структурний підрозділ з метою системного аналізу проблемних питань у відносинах з Російською Федерацією, вироблення пропозицій щодо забезпечення національних інтересів України» [12]. В умовах перевантаження Президента конституційними обов'язками таке рішення викликає неоднозначне тлумачення, адже, наприклад, у системі Національної академії наук України для створення самостійного структурного підрозділу достатньо рішення вченої ради установи.

Апофеозом епопеї з підпорядкуванням НІСД став Указ Президента України №11/2015 від 14 січня 2015 року, згідно з яким «з метою забезпечення належного функціонування та дальшого розвитку» Президент України П. Порошенко доручив передати управління НІСД **Державному управлінню справами** (Держуправсправами) [13]. З цього часу Держуправсправами, що піклується резиденціями, їдальнями, лікарнями, безпекою і гаражами, формує також тематичні плани дослідних робіт науково-дослідної установи.

Напрями наукової діяльності НІСД повністю збігаються з проблематикою, що досліджується в академічних інститутах. Проте, на відміну від них, згідно із Указом № 127 до його основних завдань, крім наукових досліджень, входить організаційне, методичне та наукове супроводження підготовки проектів щорічних послань Президента України до Верховної Ради України; наукове супроводження здійснення Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України повноважень у сфері національної безпеки України. Результати своїх наукових досліджень НІСД подає на розгляд Президентів України у вигляді проектів програмних документів, експертиз нормативно-правових актів, аналітичних довідок та пропозицій щодо основних засад внутрішньої та зовнішньої політики, шляхів розв'язання загальнодержавних та регіональних проблем суспільного розвитку.

Академічні наукові інститути теж подають свої експертні оцінки, аналітичні довідки і пропозиції до Адміністрації Президента, проте **це є їх правом, а не завданням**, і відбувається це не часто, зазвичай у відчайдушних реакціях на політичні події, саме тому, що подальша доля цих документів невідома, а зворотний зв'язок відсутній.

Отже, НІСД має серед наукових установ пріоритетне, а по суті, **монопольне право впливу на формування ідеологічної**

доктрини і політичної програми Глави держави. Зростають ризики помилки у виборі політичних рішень, а наукова спільнота позбавляється здорової конкуренції на ринку наукового продукту. Можна багато говорити про відірваність науки від практики, незважаючи на щире бажання науковців долучитися до допомоги державному управлінню. Зазначені принципи, закладені у систему взаємодії політичної науки і виконавчої влади, спрямовані саме на це.

Національна академія державного управління при Президентові України майже віддзеркалює шлях НІСД: протиставлення освітнім закладам, підпорядкованим Міністерству освіти і науки України, поступове підпорядкування Президентові, посилення контролю з боку Адміністрації Президента, надання керівному складу і частині викладачів статусу державних службовців, фінансування за окремими статтями Державного бюджету.

Як повідомляє офіційний сайт НАДУ, Українська академія державного управління при Президентові України була утворена Указом Президента України № 398 від 30 травня 1995 року. Насправді, якщо точніше, цей заклад було утворено на базі Інституту державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, що ліквідовувався цим самим Указом, а створений був Указом Президента України №126 від 4 березня 1992 року на базі Республіканського інституту підготовки менеджерів при Кабінеті Міністрів України. Ось таким чином освітня установа через низку президентських рішень перейшла від підпорядкування Кабінету Міністрів України під крило президентської Адміністрації. У 1996 році розпочали діяльність регіональні підрозділи Української академії державного управління при Президентові України у Дніпропетровську, Львові, Одесі та Харкові, які в 2001 році набули статусу регіональних інститутів. Відповідно до Указу Президента України від 21 серпня 2003 року № 869, «враховуючи вагомий внесок у розвиток державного управління в Україні, а також беручи до уваги загальнодержавне і міжнародне визнання результатів її діяльності, Українській академії державного управління при Президентові України було надано статус національної з наступним перейменуванням у Національну академію державного управління при Президентові України» [14]. У зв'язку з функціями і завданнями, покладеними

відповідно до Указів Президента і Статуту НАДУ на цю освітню установу, виникає низка питань.

По-перше, яким чином можливе освоєння більш ніж 3000 щорічних публікацій науковців НАДУ з боку Президента або його Адміністрації чи то покладення ідей і пропозицій авторів цих публікацій у рекомендації та аналітичні доповіді, на чому наполягає Статут НАДУ, затверджений Президентом.

По-друге, враховуючи ресурси, НАДУ мала би надати статистику щодо кількості і щорічної динаміки державних службовців, які мають дипломи Академії. Історія кадрових призначень в органах влади України за останні роки свідчить, що здобута в НАДУ освіта не є поширеним атрибутом curriculum vitae держслужбовців, особливо на відповідальних посадах.

По-третє, незважаючи на «героїчну» історію НАДУ, у публічному інформаційному просторі залишається найактуальнішим і проблемним фактор некомпетентності українських державних службовців, як і системи державного управління загалом.

По-четверте, але не за значенням, у цьому дискурсі виникають питання правового порядку. Відповідно до Конституції України Президент України своїми розпорядженнями (стаття 106, пункт 31) «створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби» (стаття 106, пункт 28) [15], **проте аж ніяк не національні академії та освітні інститути, які у подальшому діють у правовому полі центральних органів виконавчої влади.**

Відповідно до пункту 1 статті 3 розділу I Закону «Про вищу освіту» державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (Міністерство освіти і науки України – *О.Ч.*). А у розділі IV статті 12 цього Закону визначаються суб'єкти управління у сфері вищої освіти (загалом – вісім – *О.Ч.*), **де немає ані Президента, ані його Адміністрації.** Загалом, стаття 31 свідчить про те, що «Рішення про утворення, реорганізацію та ліквідацію вищого навчального закладу для закладів державної форми власності приймається

Кабінетом Міністрів України» [16]. Отже, прийняте Президентом рішення є, щонайменш, перебільшенням повноважень.

Далі в історії організації політичної науки з боку Президентів України гору брало прецедентне право: що дозволено попереднику, є спадком наступника (для Президента В. Ющенка це стало винятком, зважаючи на його унікальні особисті інтереси). У цілому за період з 2003 по 2014 рік Указ «Питання Національної академії державного управління при Президентіві України» мав 10 змін.

Метушня щодо статусу працівників Академії закінчилася Постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 року № 703, відповідно до якої працівники НІСД і НАДУ наразі належать до відповідних категорій посад державних службовців I–IV категорій[17].

У цьому контексті стала гротескно суперечливою Постанова КМ України №65 від 11 лютого 2016 року **«Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців»**, згідно з якою **лояльність держслужбовця (п.7) передбачає, зокрема, «утримання від будь-яких проявів публічної критики діяльності державних органів, їх посадових осіб... недопущення впливу політичних інтересів на дії та рішення державного службовця ...відмову від публічної демонстрації політичних поглядів і симпатій»** [18]. Незрозуміло, яким чином за таких умов працівники НІСД і НАДУ, що є держслужбовцями, здійснюватимуть науково-дослідні і експертні функції, передбачені Статутом та указами Президента України.

Джерела фінансування НІСД і НАДУ не є предметом публічної уваги, проте подекуди виникають запитання. Наприклад, у Плані науково-дослідної роботи слухачів Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ у джерелах фінансування робіт, окрім позначки «бюджет» трапляються ще окремі видатки за позначкою «2201560 Фундаментальні дослідження з держ. упр.» і «0301090 Прикладні розробки з держ. упр.» [19]. Тобто, на відміну від інших державних наукових установ країни, НАДУ має не одне, а декілька джерел фінансування.

Як наслідок, джерела і, відповідно, динаміка і розміри фінансування НІСД і НАДУ відрізняються від ситуації в академічних наукових інститутах, що відображено у табл.1.

Таблиця 1

Витяги із законів про Державний бюджет України щодо запланованих витатків на фінансування різних за підпорядкуванням наукових і освітніх установ[20; 21; 22]

Код програмної класифікації витатків	Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями	Витатки Державного бюджету України (загальний і спеціальний фонди разом), тис. грн				
		2014р.	2015 р.	2015 р. до 2014 р. %	2016 р.	2016 р. до 2015 р. %
300000	Державне управління справами					
0301080	Фундаментальні і прикладні розробки та дослідження у сфері державного управління, стратегічних проблем внутрішньої і зовнішньої політики та з питань посередництва і примирення при вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів)	34913	33708	-3,4	34724	+3,0
0301130	Підготовка кадрів, підвищення кваліфікації керівних працівників, спеціалістів державного управління, підготовка науково-педагогічних і наукових кадрів з питань стратегічних проблем внутрішньої і зовнішньої політики	168115	161013	-4,2	172783	+7,3
654000	Національна академія наук України					
6541030	Фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері педагогічних наук, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та об'єктів, що становлять національне надбання	2913749	2748521	-5,7	2492479	-9,3

У зв'язку з катастрофічним станом фінансування науково-технічної сфери, насамперед академічної, зокрема політичної науки, і вкрай негативними соціальними наслідками у питаннях зайнятості і оплати праці працівники НАН України та інших національних галузевих академій наук 19 квітня 2016 року провели масштабну акцію протесту і мітинг біля будівлі Верховної Ради України, 15 червня 2016 року – нову акцію протесту з пікетуванням Кабінету Міністрів України. У 2015 році на сайті Президента України була зареєстрована петиція «Врятуймо науку України», яку протягом трьох місяців підписало 15280 осіб [23].

Прикметно, що у цих акціях, виступах і публікаціях щодо поступового знищення української науки голос керівників і спеціалістів НІСД і НАДУ не є відчутний. Поясненням цьому може бути, зокрема, недовіра до механізму петицій і взагалі до чинної влади. Натомість, петиція «Достойна заробітна плата державним службовцям» за три місяці зібрала тільки 4411 підписів [24], хоча кількість держслужбовців у країні у кілька разів перевищує кількість науковців. У той час, коли вчені академічних наукових установ змушені працювати 3-4 дні на тиждень із відповідною оплатою праці, видатки Державного бюджету на фінансування науково-освітніх установ при Президентіві України збільшуються.

Доцент НІСД Р. Марутян слушно наголошує: «У сучасному світі політика і наука тісно переплетені, ці два соціальні інститути доповнюють один одного і, іноді, вони так залежні, що їх складно розрізнити. Проблема науково-експертного супроводу державного управління ставить перед сучасним державним управлінням низку питань. Чи є незалежність наукової експертизи обов'язковим (основним) принципом аналітичної і експертної діяльності поряд з транспарентністю і публічністю? Чи існує спіраль недовіри між наукою і владою?» [25]. До суб'єктів системи науково-експертного супроводу державного управління в сфері національної безпеки України Р. Марутян відносить аналітичні служби Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, а також недержавні аналітичні центри і, звичайно, Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України. Те, що у цій системі не знайшлося місця для наукових інститутів Національної академії наук України, не є випадковістю:

до групи проблем, що знижують ефективність державного управління в Україні, Р. Марутян зараховує, зокрема, такі: «Не набули значного поширення незалежні недержавні “фабрики думки”, а державна і академічна наука фактично втратила свій потенціал... Особливістю пострадянської експертної науки є високий ступінь політизації концепцій безпеки. Тобто «чистої», академічної теорії в царині безпеки поки не існує, наука і політика в цьому разі тісно переплетені. Це пояснюється, з одного боку, тим, що сама проблематика, будучи тісно пов'язаною з миттєвими політичними інтересами, змушує фахівців писати “на злобу дня”. З іншого боку, внаслідок різних причин (історичних, ідеологічних, матеріальних та ін.) учені пострадянських країн часто поєднують академічну кар'єру з політичною діяльністю» [25]. Наведений вирок академічній науці, вірогідно, не відбиває позицію більшості працівників НІСД, але є симптоматичним і загрозливим, якщо брати до уваги статутну функцію НІСД у формуванні принципів політики Президента.

Україна вже відчула конфліктність, закладену у термін «особливий статус», та загрози останнього щодо стабільності спільнот. Фаворитизм держави щодо НІСД і НАДУ, поділення наукових установ на «базові» і другорядні призводить до:

- порушення чесної конкуренції між науковими установами, школами, парадигмами, концептами щодо теоретико-методологічних джерел розв'язання економічних і соціально-політичних проблем у державі;
- встановлення монопольного права окремих наукових установ на істину;
- збільшення ризиків прийняття упереджених рішень у політиці, оснований на ідеологічно виправданих наукових позиціях і висновках;
- порушення принципу справедливості і рівноправності, закладеного в основи демократії;
- нехтування здобутками наукових установ НАН України, що поступово призводить суспільство і політиків до відчуття марного характеру діяльності цих інститутів і необхідності їх скорочення або ліквідації;
- відчуження академічної науки від практики політичного життя, морального і духовного занепаду у суспільстві, почуття відчаю і приреченості інтелектуального розвитку країни;

- посилення авторитарних тенденцій у державі.

Випадки підпорядкування наукових і освітніх установ безпосередньо вищим органам політичної влади в історії трапляються хіба що в авторитарних і навіть тоталітарних державах. Як не згадати про те, що за радянських часів у науковій інфраструктурі функціонувало два інститути – марксизму-ленінізму і суспільних наук – і обидва – при Центральному Комітеті КПРС, що було зафіксовано в їх назвах. Проте навіть у цьому разі держава намагалася використовувати свої важелі на користь нестандартних підходів до підвищення ефективності роботи освітньої установи, чим забезпечувала їй привілейоване становище. Перший ректор Інституту суспільних наук при ЦК КПРС Ф. Риженко дістав від ЦК КПРС повну свободу дій щодо прийому на роботу здібних і нестандартно мислячих людей, навіть якщо їх благонадійність викликала сумніви КДБ. А один з колишніх викладачів цього закладу, відомий соціолог І. Кон писав: «Тут надавали великого значення якості роботи, на що в інших місцях уваги не звертали. ... Слухачі теж були вимогливі, звичайні пропагандистські лекції, з якими виступали високопоставлені партійні чиновники, в ІСН з тріском провалювалися. Моя соціологічна підготовка і, особливо, інтерес до соціальних проблем молоді, в яких був зацікавлений міжнародний комуністичний рух, тут виявилися реально затребувані» [26, с. 84].

У цілому можна дійти висновку, що в країні незалежно від особистостей Президентів склалася система розбудови президентської вертикалі навіть у сферах, далеких від конституційних президентських функцій. Створення лікарень, резиденцій, гвардій, нарешті – академій і інститутів, підпорядкованих безпосередньо Президентові або його Адміністрації, управлінню справами тощо, є ознакою авторитаризму і відчуження державних інституцій від основного джерела влади у вигляді, зокрема, наукової спільноти.

Наслідком зазначеної державної політики є не тільки правова сегрегація наукового суспільства, але й моральні аспекти цього процесу, їх вплив не тільки на формування національного наукового співтовариства, але й на духовний розвиток нації загалом.

1. Про інститут. Офіційний веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/presentation.html>

2. Про створення Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 127 від 4 березня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U012700.html

3. Про Статут, організаційну структуру, чисельність, фонд заробітної плати та матеріально-технічне забезпечення Національного інституту стратегічних досліджень. Розпорядження Президента України № 58 від 15 квітня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/R005800.html

4. Про Статут та організаційну структуру Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 296/93 від 2 серпня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U296_93.html

5. Про внесення змін і доповнень до Статуту Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 833/94 від 30 грудня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/833/94>

6. Про Національний інститут стратегічних досліджень. Указ Президента України № 585/94 від 10 жовтня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/585/94>

7. Питання Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 1145/2000 від 19 жовтня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U1145_00.html

8. Питання Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 1158/2002 від 16 грудня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1158/2002>

9. Про вищу освіту. Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

10. Питання Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 1408/2003 від 5 грудня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U1408_03.html

11. Питання Національного інституту стратегічних досліджень. Указ Президента України № 633/2014 від 5 серпня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/6332014-17516>

12. Про Центр досліджень проблем Російської Федерації. Указ Президента України № 605/2015 від 23 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/605/2015>

13. Про Національний інститут стратегічних досліджень. Указ Президента України № 11/2015 від 14 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/11/2015>

14. Про Національну академію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=18>

15. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>

16. Про вищу освіту. Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

17. Про віднесення деяких посад працівників органів державної влади, інших державних органів, установ до відповідних категорій посад державних службовців та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України. Додаток 7 до постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 703 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/703-2013-%D0%BF>

18. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців. Постанова КМ України № 65 від 11 лютого 2016 р. № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248839311>

19. Зведений план науково-дослідної роботи слухачів Національної академії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-508143.html?page=9>

20. Про Державний бюджет України на 2014 рік. Закон України. Додатки № 1-11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18/page2>

21. Про Державний бюджет України на 2015 рік. Закон України. Додатки № 1-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page3>

22. Про Державний бюджет України на 2016 рік. Закон України. Додатки № 1-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19/page2>

23. Врятуймо науку України! Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/18178>

24. Достойна заробітна плата державним службовцям. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/12932>

25. Марутян Р. Научно-экспертное сопровождение государственного управления в сфере национальной безопасности [Электронный ресурс] /Р. Марутян. – Режим доступа: http://www.dsaua.org/index.php? Itemid=90&catid=66:2010-12-13-08-48-53&id=147:2011-06-29-10-31-01&lang=ru&option=com_content&view=article
26. Кон И. С. 80 лет одиночества / И. С. Кон.– М.: Время, 2008. – 448 с.